

יאוש שלא מדעת

הרמב"ם בפי ט"ו בהלכות גזילה ואבידה הלי' ח' כתב : 'מצא פירות מפוזרים דרך הנחה הרי זה לא יגע בהם, דרך נפילה הרי אלו שלו', וכן פסק הרמב"ם.

והנה הרמב"ם בפ"ד הלי'ח שם פוסק כאב"י בדינא דיאוש שלא מדעת וז"ל: "יאוש שלא מדעת אפי' בדבר שאין בו סימן אינו יאוש", וע"ז שואל הטור בסי' רס"ב, שהרי לפי אב"י אפי' חפץ שמונח בדרך, הדין שחייב להכריז, ואם הרמב"ם ס"ל כמותו אז איך מצד שני הוא פוסק בהלכה אחרת שבדרך נפילה בכל מקרה הרי אלו שלו, שהרי כך משמע מהגמ' בב"מ בדף כ"א ע"ב, שהגמ' שואלת על אב"י שסובר שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש מהמשנה בעמוד הקודם שכותבת ש"פירות מפוזרים הרי אלו שלו", ומשמע מהמשנה שלמרות שזה יאוש שלא מדעת זה הוי יאוש ועונה הגמ' שמדובר במשנה במכנשתא דבי דרי, וא"כ רק באופן כזה הדין הרי אלו שלו, ומשמע שבדרך נפילה יהיה חייב להכריז, ולכאוי קשיא על דברי הר"מ, ונשאר בצ"ע.

[ועוד יותר לא מובן שהרי המ"מ בפ"ט הלי'ח כתב שמקור דברי הרמב"ם הם מבי"מ כ"א ע"ב, ולכאורה לפי מה שביררנו רואים שם היפוכם של דברים].

הכ"מ פי ט"ו בהלי' ח' מביא את שאלת הטור ועונה שהרמב"ם שכותב שבדרך נפילה הרי אלו שלו זה משום שהרמב"ם סובר שבמשנה בדף כ"א ע"א מיירי ביקירי ולכן הרמב"ם סובר שדווקא ביקירי בדרך נפילה הרי אלו שלו משום שדברים שהם יקירי אדם מרגיש כשהם נופלים משום שאלו דברים כבדים או חשובים, ואם אדם לא חוזר לקחתם ז"א שהוא מתייאש מהם וזה יאוש מדעת וגם אב"י יודה שזוהי נאמר הרי אלו שלו, אולם שאר דברים באמת הרמב"ם פוסק כאב"י שיאוש שלא מדעת חייב להכריז משום שלא הוי יאוש.

אלא שעדיין קשה מה נעשה עם הגמ' שעונה על פירות מפוזרים שבמשנה שהרי אלו שלו ועונה הגמ' שמדובר שמכנשתא דבי דרי ומשמע שמדובר בהיכי תימצאי כזו ולא אחרת, אומר הכ"מ שהגמ' הבינה בהו"א שזה ההסבר, אולם אח"כ שהגמ' שאלה מעיגולי דבילה וכריכות של נחתום שכתוב במשנה שהרי אלו שלו הגמ' עונה שמדובר ביקירי, וממילא זו מסקנת הגמ' שמדובר במשנה גם בפירות מפוזרים ביקירי וממילא לא קשה על הרמב"ם.

אך הגר"א במקום כותב שכל תירוץ הכ"מ על הרמב"ם 'לא מסתדר אליבא דתוס' בד"ה רב יצחק', והסבר דבריו נראה כך:

הגמ' בדף כ"א ע"ב שואלת: וכמה [על הפירות המפוזרים שכתוב במשנה שהרי אלו שלו שאלה הגמ' וכמה היינו מה הכמות שעליה מכריזים או לא מכריזים] ועונה הגמ': אמר רב יצחק קב ב-ד' אמות, ושואלת הגמ' היכי דמי אי בדרך נפילה אפי' טובא נמי ואי בדרך הינוח אפי' בציר מהכי נמי ועונה הגמ'

שמדובר במשנה במכנשתא דבי דרי - הכוונה מקום איסוף הגרנות שאם נשאר שם חיטים סימן שזו אבידה מדעת.

ותוס' במקום בדי'ה רב יצחק כותב שאת שאלת הגמ' "וכמה" מוכרח לומר שרב יצחק הוא זה ששואל ועונה קב בדי' אמות, ואח"כ הגמ' שאלה היכי דמי בדרך נפילה או בדרך הינוח משום שלא יתכן לומר ששאלת "וכמה" נשאלת ע"י הגמ' עצמה שהרי מתברר בהמשך שלגמ' ידועה התשובה לשאלה זו [אי בדרך נפילה אפי' טובא נמי ואי בדרך הינוח אפי' בציר מהכי נמי לא].

מכאן ששאלת "וכמה" יכולה להשאל רק ע"י רב יצחק.

וממילא, אפשר לומר שלפי תוס', שאת תחילת הגמ' רב יצחק אומר בעצמו ורב יצחק סובר כאבי, א"כ רב יצחק הרי קובע עובדה שמדובר פה דווקא בהיכי תימצי של קב ב-ד' אמות במכנשתא דבי דרי, ובד"כ בפירות חייב להכריז. וא"כ לא מסתדר עם הכ"מ שאמר שמה שהגמ' אמרה בהתחלה במכנשתא דבי דרי זה רק להו"א של הגמ' אבל למסקנא ההסבר הוא שמדובר ביקירי, משום שלפי תוס' הגמ' נשארה שמדובר במכנשתא דבי דרי גם למסקנא כי רב יצחק הרי קובע עובדה.

אבל באמת נראה שאין מחלוקת, ולכו"ע ההלכה כמו אביי שבדבר שאין בו סימן חייב להכריז משום שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, השאלה רק איך להעמיד את המשנה האם בדברים כבדים או חסובים [יקירי] שאז בדרך נפילה הרי אלו שלו וזה מה שכתוב בפירות ומעות מפוזרים הרי אלו שלו, או בדברים קלים שאז רק במכנשתא דבי דרי נאמר את הדין הרי אלו שלו.

הדרישה בסימן רס"ב מביא את שאלת הטור ומנסה לתרץ את השאלה ע"פ הכ"מ ואומר שבאמת אין חילוק להלכתא, אלא כל המחלוקת בין התוס' לרמב"ם איך להעמיד את המשנה נובעת מזה שהרמב"ם רוצה לומר שמדובר במשנה בפירות שהם כבדים ויש להם חשיבות, ולתוס' מדובר במשנה בחיטים שהם נישאים ע"ג בהמה ולא מרגישים בנפילתם, וגם מצד חשיבות אין בתבואה שעדיין לא עשו ממנה לחם.

אבל עדיין קשה גם לדעת התוס' וגם לדעת הרמב"ם מה הגמ' שואלת שאם זה בדרך הינוח אפי' בציר מהכי נמי, ואם זה בדרך נפילה אפי' טובא נמי הרי זה לא אליבא דאביי ואיך זה יכול להיות שהגמ' שואלת שלא אליבא דהלכתא?

הפני' מביא את התוס' והרמב"ם ושואל את השאלה הזו, ואומר שלפי תוס' נהיה צריכים לתרץ שהגמ' שואלת שאחרי שהבאנו את רב יצחק [לדעת תוס'] שמסביר את דעת אביי שמדובר בקב ב-ד' אמות, שואלת הגמ' שאם תימצי לומר שלא אליבא דאביי אלא כדרבא שייאוש שלא מדעת הוי יאוש לא תסתדר העמדה של הגמ' של קב ב-ד' אמות משום שאם בדרך נפילה נמצא החפץ אפי' טובא גם נאמר הרי אלו שלו ואם בדרך הינוח אפי' בציר מהכי נאמר שהיה צריך להכריז.

אבל אומר הפני' שלדעת הרמב"ם בכלל לא קשה משום שהרמב"ם מעמיד ביקירי וא"כ זה נחשב שיש יאוש מדעת ובזה אין הבדל בין רבא לאביי ולכן הגמ' שואלת בין לאביי ובין לרבא שלכאורה זה תלוי אם בדרך נפילה או בדרך הינוח ועונה הגמ' שמדובר במכנשתא דבי דרי, וצריך להסביר ברמב"ם שתירוץ זה של גמ' זה רק להו"א [כ"מ].

הנחלת דוד לא מקבל את תירוץ הפני' על הגמ', ואומר שבאמת תוס' לא מובן כי מה מקשה הגמ' מדרך נפילה שלא אליבא דאביי, ומביא שבאמת הרמב"ן והנמוק"י מסבירים שהרמב"ם מדבר בפירות יקירי, אך אומר הנחליד שגם עכשיו זה לא מובן משום שרב יצחק היה צריך לומר כמו שכותב הרמב"ם שזה תלוי בדרך נפילה או בדרך הינוח ועוד למה הגמ' מעמידה במכנשתא דבי דרי ולא ביקירי [שאלת הטור].

והוא מביא את תשובת הכ"מ [ראה לעיל] ומקשה ע"ז שעדיין קצת דחוק משום שכאשר שואלת הגמ' "וכמה" ורב יצחק עונה קב ב-ד' אמות משמע, שהגמ' אומרת שא"א להסביר באופן אחר את המשנה חוץ מן ההסבר של רב יצחק קב ב-ד' אמות, ולכן עונה הנחל"ד הסבר מחודש בגמ' : שכשהגמ' שואלת "וכמה" הגמ' לא התכוונה כמו שהבנו עד עכשיו שהגמ' שואלת מתי מסתבר להכריז ומתי מסתבר שלא להכריז אלא - הגמ' שואלת בהתאם למה שכתוב במשנה שפירות מפוזרים לא מכריזים ובפירות צבורים כן מכריזים. מה הגדר של פירות מפוזרים ומה הגדר של פירות צבורים, הגמ' עונה קב ב-ד' אמות שזה השיעור של פירות מפוזרים וע"ז שואלת הגמ' שנאמר שצבורים חייב להכריז הרי אפשר לבדוק פשוט אם מדובר בדרך נפילה הרי אלו שלו ואם מדובר בדרך הינוח חייב להכריז.

ולכן לא יהיה קשה למה רב יצחק לא מעמיד בדרך נפילה או בדרך הינוח משום שזה לא עונה לשאלה של הגמ' מה הגדר של צבורים זה לא מסביר את המשנה.

ולכן מובן באמת הגמ' לקמן שמעמידה דווקא במכנשתא דבי דרי ולא ביקירי כמו שאומר הרמב"ם משום שכך באמת מפרשים את המשנה שזה תלוי במכנשתא דבי דרי כי כך צריך להסביר את המשנה. אולם באמת היה אפשר להסביר ביקירי כמו שאומר הרמב"ם, ולכן לא קשה הקושיה ששאלנו מקודם שמשמע מרב יצחק שאומר קב ב-ד' אמות שזה ההסבר היחיד במשנה משום שבאמת זה ההסבר היחיד למשנה כפי שמפרש הנחל"ד אבל זה לא סותר שאפשר להסביר ביקירי.

ולפי הנחל"ד יוצא שאין המחלוקת בין הרמב"ם לתוס' בהסבר המשנה, שהרי לפיו גם הרמב"ם יודה שהמשנה תסתדר במכנשתא דבי דרי בלבד.

אולם לפי הדרישה בסימן רס"ב שהבאנו לעיל יש מחלוקת בהסבר המשנה בין הרמב"ם והתוס'.

למסקנת הגמ' של תוס' - במכנשתא דבי דרי ולרמב"ם ביקירי.

וע"י במשכ"י הרב חרל"פ זצ"ל בספרו בית זבול חלק ד' סי' י"ט הסבר נפלא למחלוקת הרמב"ם והתוס': שהגמ' אומרת שאדם שמגביה מציאה לפני יאוש אפי' שהבעלים יתיאש אח"כ לא אומרים הרי לו שלו משום שבאיסורה אתא לידיה ובביאור אתא לידיה נחלקו התוס' והרמב"ם:

התוס' בבי"מ בדף כו ע"ב כותב שלא נאמר הרי אלו שלו אף לאחר שהתיאש משום שחלה עליו חובת ההשבה של החפץ כאשר לקח את החפץ בלי ייאוש ולכן למרות שהיה ייאוש אח"כ הייאוש לא מועיל, אולם מדברי הרמב"ם בבי"ק סז ע"א מסבירים האחרונים [הגר"ש שקאפ והחזון איש] שהמושג באיסורא אתא לידיה הכוונה שזה ייאוש ברשות ולכן הייאוש לא מועיל כאשר החפץ כבר נמצא בידו. [זוה שונה מהפקר שהרי הפקר כאשר החפץ בידו ניתן להפקירו אבל כשהחפץ אינו בידו לא יכול להפקירו, אבל בייאוש זה בדיוק הפוך כשהחפץ בידך א"א להפקירו ושהוא אינו בידך אפשר להפקירו, ופה מכיוון שמוצא האבידה נחשב שומר ממילא החפץ נחשב שנמצא אצלו ולכן הייאוש לא מועיל]

וא"כ לפי תוס' יאוש ברשות מועיל ורק פה לא מועיל משום שיש חיוב השבה, [ולזה יש להוסיף יסוד ששומר שכר נחשב שומר לבעלים משום שהוא מקבל כסף על השמירה אך ש"ח לא נחשב שומר לבעלים משום שלא מקבל תמורת השמירה שום דבר].

וממילא אביי סובר לטעמו ב"ק נ"ו ע"ב ששומר אבידה הוא ש"ח וממילא יאוש בשומר חנים מועיל משום שכמו שהסברנו קודם הוא לא נחשב שומר לבעלים, ולכן הסיבה שאסור להרים מציאה כמו תוס' משום שבאיסורא אתא לידיה כי מצד יאוש זה היה צריך להועיל, אולם הרמב"ם [גולה ואבידה פי' י"ג ה"י] סובר ששומר אבידה נחשב כש"ש וכמו הסברא של הרמב"ם שהסיבה שאסור להרים מציאה לפני ייאוש משום שהיא יאוש לא יכול להועיל משום שהוא שומר לבעלים ולכן אסור להרים מציאה.

ולכן הרמב"ם סובר שכאשר הוא לא שומר לבעלים כמו בדרך נפילה שאין סימן ואינו שומר עבור הבעלים ואין לו חיוב "השב תשיבם", שכן אין ביכולתו לברר את זהות הבעלים ולהחזיר להם את החפץ לכן הדין הרי אלו שלו, מה שאין כן בדרך הינוח שהוא יודע למי להחזיר ואז נחשב שומר לבעלים ולכן הייאוש לא מועיל וחייב להכריז [שו"ע מד, מחנ"א הלכות חצר ס' ח'].

לע"נ סבי זלמן מאיר בן יעקב ז"ל

ת. נ. צ. ב. ה